

חשובער ד"ר בּוֹנוֹן,

ראשית כל א' גאר הארכזיקן דאנק פאר איעזר אינהאלטסרייכן בריוויז
וועלבער איז מיר זיינער שטארק צו ניז בעקומען. א' ברוייסן חלק פון
די אינפראמאזיעס האב איך ציטירט (איטלעבן מאל אונזיזנדיק אויף
אייעזר נאבען און דעם בריוויז, פאר וועלכן כ' האב איך אויך בעדאנקט
באזוננדער אין דער ערשתער הערת) אין אן ארבעט אייבער די פראטאט-פארמען
פון כלב, מלך, דוחה, שקר (ספצעיל בּוֹוֹחַ) וואס דארף דערשינגען אין
נ' 24 פון אִינְטְּנוֹנָאָזִיאָנָאָלָן זֶשְׁוָרְנָאָל פָּאָרָדָעָרָסָאָלָן שְׂפָרָאָרָן

(האג) אין אטדר ערבעט שטעל איך זיך במעט בכל ניט אפ
אויג דער פראבלעס פון דער "צירה סעריע" (פסח, קבר וכו') נייערט אויף

דער אויבננדערמאנטער "וואקלענדיקער סעריע". איך האב אינטערוואוירט
(דא אין לאנדאן) 18 געבעוירענע פויליש-יידיש רידינדייק (ד"ה מערב
צענטראל יידיש) וואו ס' איז /ראיזוועכ/^{אַזְמַנְתָּאָן} אוון 18 צפונ-מזרחה אינפראמאנטער

ס' האט זיך מיר אדויסגעוויזן איז אין מערב צענטראל יידיש איז רוֹוֹחַ א'
פראטט יידיש ווארט" וואס איך האב בעקען אן שועעריקיטן "אויסנארט"

פון יעדן אינפראמאנט, בעה פון די צפונ-מזרחה רידינדייק האבן בלוייז 13
פון די 18 בכל בעקבען דאס ווארט אוון אט די אלע זיינגען בעווען

בעלערנטע אינעם טראדייציאנעלן לשונ-קודש, בעה די 5 וואס האבן דאס ווארט
ניט בעקבען זיינגען בעווען מער וויניקער אומבערידייק. דערזו האבן

במעט אלע צמ", רידינדייק אונגעוויזן איז אין טאגטעלעבן באנווץ האט מען
גענווצט פָּאָרָדָיְנָעָן/פָּאָרָדָיְנָסָט בעה בי' א' סך פון די פויליש אינפראמאנטן
אייז פָּאָרָדָיְנָסָט גאר פארדעכנט בעווארן פאר א דיטשטיינ. דערפון

דרינגו איך (פארשטייט זיך טענטאטיטו) איז דער לכתחליהדיקער בעשטלט
פון ווארט אויף יידיש איז מיט צירה (עלעה היי פסח, קבר וכו'), בעה

אין צמ", לייגט דער עצם ווארט אויפן "ברונען" פון יידיש (אודער לומדיש
יידיש) אוון לשונ-קודש. די עקספערימנטאלע אינטערוואווען וועלכע

כ' האב דורךעפערט מיט מזרחה-גאליצישע רידינדר (צווישן זיך פון
אושיערנייע, טראנייפאל, בעלו, טשעענאוו) זיינגען לחלוון אין הסכט

מייט איעזר אונזיזונג איז די מזרחה-גאליצישע פארמע איז מיט /ע/. ווי
איד וויניצט אן, קען דאס גריילעך זיין א פועל יוזא פון מען מזרחディיקער

השפעה פון דרום-מזרחה יידיש (מזרחה צענטראל יידיש) וואו ביידע וואקאלאן
זיינגען צו נויפגעפאלאן. אין יעדן פאל, וועל איך איך צושיקן די ארבעט

ווען די וועט דערשיינגען אוון ב' זועל איך פארשטייט זיך שטארק דאנקבר
זיך פאר תיכוןים, אויסבערטוונגען אוון קרייטיק. איך האב ביז'זיך א'

צאל ארבעטן געשרבין פאר פארשיידענע פראפעסארן סי' אין קלאמבייע
אונזיזונגיטעט סי' דא אין לאנדאן צו געניצן פון איעזר שטארק בעווארט

אייך צושיקן קאפעט פון זיך בכדי צו געניצן פון איעזר קרייטיק נאר
אויפן מאטען איז מיר זיינער ענג מיט געלט אוון די קאפעט-געשעפטן

דייסן די הויט. כשירחיב...

אייך אלגעמיין בין איך פולשטאנדייק מסכימים איז די היסטארישע
פאנאלאגיע פון זייניש קען מען ניט אדויסדרינגען פון אלטס בתב-ידן אוון

די (פון מאדערנעם לינגבויסטישן שטאנדפונקט) ווילדרע טענאריעס פון
מייזעטן (1924) זיינגען איז פיל מאל אראגערידיסן געווארן (דורך איז,

דורך פרילזקין, דורך א. אוון מ. ווינידרייכן אוון אנדערע) איז ב' איז
ביז' צייט מען דאל צו נויפזאלען דעם באמת שייכותדייקן מאטעריאל וואס

אייך דארט פאראנגען. איך ווארט אפער נאר בעהט א פראגע צו דער
פארמולירונג פרעמדו השפעות". אויף ווי וויניט דאס מיינט איז קלאנגען-

ענדערונג זיינגען פארגעקומען אוונטער דער השפעה פון קאטעריטאריאאלע
דיאלעטן פון דיטש (להיפוך צו "פאראלעלן") אין וויניט עבר) זיינט איד

פארשטייט זיך בלוי כל ספק גערעכט אוון אין ראם פון דער מאדרונגען
היסטארישער לינגבויסטיק איז דאס פארקערט איז גאנצן אין א יסוד. אבעו

די קאנפיבוראצייע אוון די צווישן-שייכותן אין א ריי קלאנגען ביטש
קענגען (נאכמאל לויט דער מאדרונער היסטארישער פאנאלאגיע) פארשטיינגען

ווערין בלויז ווי אינגעוויניקסע פראצעטן.

ד"ה יעדע סעריע צוועישן-שייבוטדייקע קלאנגען-ביהיטן אין וועלכט
ניט איז יידישן דיאלאקט איז א יידישער פראצעס, ניט קיין
דייטש-יידישער אוון ניט קיין העברעהיס-יידישער. ס' דאכט זיך
מיר אויר איז מ. הערצאגן (אין זיין ענגליישער מאנאבראפעס "די
יידישע שפראך אין צפוז-פוילן" 1965) אין געלונגען אין א גאר
ברוייסער מסס צו דערוויזן די גוואלדייקע השפעות פון אין יידישן
דיאללקט אויף דעם צוועיתן. פארשטייט זיך איז די אלע אלגעמיינע
פרינציגפיעלע ארויסזאגונגען באקומען א ממשות נאר ביי ספצעיפישע
פראגעס וואו מען מוז אפנסקענען על פי דער פאראנגענד ערויידען.
אייר בעט מחילה, אין פריערדיקן בריוו האב איך ניט גענוג קאלר
אויפגעקלערט מיין פראגע איבער "יינגער" -- כ' האב עם פארשטיינען
פון אייער בוך טאקע איזו ווי איר האט עם אויפגעקלערט אין אייער
בריוו. וואקלענישן אין אלטע כתוב-ידיין קענען קיין מל ניט אויפקלערן
די קלאנגביבין פון דער יידיש-תקופה גופה --- צי קענען זיך איבער ניט
זיין שייך צו דער פראגע -- וואס איז לכתהילה אריין אין פראטא יידיש?
און אויב ס' איז פאראן אין כתוב-ידיין וואקלענישן צוועישן צירה און סגול
אין א גאנצער ריי ווערטער (זכר, נצח, רוח וכו') לאזט זיך אויפן
שבל איז אזעלכע פארםען וואס קומען פאר מיט צירה אין אלע יידישע
דיאללקטן וואו צירה און סגול (ד"ה זייערע יידישע ענטפערערם) זיינען
ניט צוונויפגעפלן (אריגנערעכנט האלאנד, שווייץ און אנדרער מערב
יידישע שטחים וואו די צוועי זיינען באזונדער) זיינען טאקע בעידשנט
פון א צירה-קדמון פֶּאַרְמָע (אפיקלו אויב דער העברעהישער דקדוק, דער
קדיפיצירטע, דערלאזט עס ניט, למשל ביי די פארםען וואס וואקסן פון
פראטא סעמיטיש/א/)? ס' איז אפשר שווער אנטזונגעמען איז ערבע-שבת,
שמיני עצרת, שבע ברבות, דרכ ארץ וכו' זיינען דוקא יינגער ווייל
זיך באויזין זיך אין יעדן יידישן דיאלאקט מיט דעם לאקלן
פאנעטישן בעוווען. עס איז איבער אויר בעוווען ביי מלך, פסח, קבר א"א.
מט אנדרער ווערטער --- פונקט ווי די ווערטער בעטן, בעבן, טעב
זיינען ניט יינגער אין דער שפראך איזדר בייז, שיין, שנוי צוליב
דעם וואס זייער דיאפאנעם (דיאכראני גערעדט---זייער קדמון-וואקלל)
אייז אן אנדרער איז איבער אנטזונגעמען זיינען ביידע סעריעס (חסד/קבר)
טאן מיט א ציטעלען פראצעס. דערצו זיינען באטאנטער טראף).
פאנאלאגיש אין דער אידעניטישער סביבה (אפענער באטאנטער טראף).
מייטן ווערטל "שקר מיט שלימזל" האב איך געהאט א פאר פראבלעמען.
מזרח-גאליציש אינפארמאנטן ווייזן אן איז אלגעמיין איז /שעיקא/
נאר אין אט דעם ווערטל אליען איז /שאיקא/. נאר פוילישע
אינפארמאנטן טענהן כסדר איז א דער "שקר" (אין "שקר מיט שלימזל")
וואקסט גאר פון ישעה-קע. לכתהילה מין איך בעוווען איבערבעציזט
אייז א פאלקס-עטימאלאגיע (דאם ווערטל נווץן זיך אויף צו
שילדערן צוועי אומבאחהאלפענע, אומגעלוומפערטע, ניט געראטענע מענטשן).
דערנאר האב איך בעזען איז די פאנעטיק פון זייערע ריזידענישן פאסט זיך
זו צו זייער עטימאלאגיע. די בענויע איכות פון דעם וואקלל וואקסט
(אייצט פארשוואונדער אדרער כמעט פארשוואונדער) ר' לאזט איבער איז
אנדרער פון צו ארט צו ארט אבער דער חילוק, דאכט זיך בליבט אומעטום.
איין טענסטאכאו, טשלאדזש, לאדווש, פיעטרקאו איז דער חילוק בערנ
"א גוטער אַקְזֹעַ/אַקְזֹעַ בְּרוּדָעַ" כנבר "אַגְּוָעַ צְלָעַ שְׂוֻעַטָּעַ"
און ס' איז טאקע זְקִיָּה מיט שלימזל דארטן, ניט չְקִיָּה.

איך וואלט איריך געוווען זיינער טтарק דאנקבר אוונ איד וואלט
 פיר געקענט צוחעלפַן מיט די זוינטערדייקע עטלעכע פראבלעמען.
 אין איינער בוך זוינז איר אן אויף טtarק ארגומענטן ליטובה
 דער טעריע איז דער לשונ-קודשדייקער עלעמענט אין יידיש וווקסט
 פאנלאגיס פון דער טבריהר סיטטעם, ניט פון איינגעראט פון די אנדרע
 אנטדעקטע סיטטעם, וועגן קאנקרעטע פאנעטישע רעלאייזאציעס קענען
 זיין פלוגתאות נאר וועגן דער סיטטעם פאנעטישע אפאזיציעס איז קלאר
 איז די טבריהר סיטטעם דיפערענץירט קמץ (בודול)/פתח און צירה/סגול
 בעט אינגע אדרער ביידע פון אט א די אפאזיציעס פעלט אין די אנדרע
 לאק סיטטעם. פאר וועלכער ניט איז טעריע פון דער פאנעטישער
 געשיכטע פונגעם סעטיטישן קאמפאנגענט אין יידיש, זיינגען די
 וואקלישע אלטערנאציעס וואס געוועטלטיקון אין איטעלכן יידישן
 דיאלקט (מח/מחים, כל/כלים, סוד/סודות) א שווערע פראגע. דער
 פאקט וואס די עצם אלטערנאציע איז פאראן אומעטום ניט געקומט איז
 די גאר באסיטטנדיקע שנויוים אין דער קאנקרעטער רעלאייזאציע זוינז.
 מיר האבן צו טאן מיט א גאר אלטן פראצעם אין דער געשיכטע פון יידיש.
 די יידישע פילאלאגן וועלכע זיינגען בי דער מינגען איז די
 אלטערנאציעס זיינגען א פועל יוצא פון דיטש=דיאלקטישע השפעות טענהן
 בדרך כלל איז דער סעטיטישער קאמפאנגענט וואקסט דזוקא פון א
 "פאלעסטינישער" ("ספרדיישער") סיטטעם און איז קמץ/פתח און צירה/סגול
 זיינגען אמא געוווען היינז הך אויף יידיש נאר ס' איז פרגעקומען
 (על פי אנאלאגי מיט דער לענגונגע פון מה"ד ס, ג, און ס און קאנטערן).
 דיפטאנגירטע ענטפערעדט אומעטום וואו לענג איז ניט בטל געוווארן.
 (אויז למשל זויניגער, ילוּן, זיסקינד און מ. זויניגרייך זומ טיל
 --דער צויניטער טיל ביי מ. זויניגרייכן מיטן בבלישן רגענסאנט איז
 איבער מין קאפ).

מיר איז שווער צו פארשטיין זויז איז די טעריע פון קירצונג
 אין פארמאכט טראפן פון לכתהילהדייק לאנגע וואקלן (לויטן טבריהר
 ניקוד) לאזט זיך אויפקלערן דורך דיטש השפעות. צי איז פאראן
 א דיטשער דיאלקט וואו באטאנט לאנגע וואקלן זיינגען סיטטומאטיש
 בעקידэт געוווארן איז פארמאכט טראפן (פארמאכט דורך איז קאנסאננט)??
 מיט אנדערע ווערטער, מיר וואלטן געדארפַט האבן א דיטשן דיאלקט
 וואס האט אנגעוואוירן לאנגע וואקלן בכלל אין פארמאכט טראפן וויל
 אין סעטיטישן קאמפאנגענט פון יידיש קומען לאנגע וואקלן ניט פאר
 איז פארמאכט טראפַט אחוץ בחורת יוצא מן הכלל*(בדרך כלל איז
 סעמאנטיש דפיגנירלעכע קאטעהאריעס, למשל נעם פון אוטו, חדשין,
 חלמודישע בינדווערטער א"). ס' דאכט זיך איז די זויניגער-טעריע פון
 לענגונגע פאסט זיך צו צו דער דיטשישער טעריע בעט דער פָּארלייג פון
 קירצונג פאסט זיך צו צו א סעטיטישער טעריע (נאך אמא, ניט איז דעם
 זיך פון פאנעטישער אנטויניקונג איז דער יידיש-תקופה נאר איז זיך
 פון אלטערנאציעס וואס זיינגען געידשנט געוווארן). איז זואלט איריך
 באמה געוווען דאנקבר אוינ איר קענט מיר העלפַן אויפקלערן די פראבלעט.
 (אין א צאל ניט-פובליקירטע ארבעטן וואס איז האב געריבן אונטער
 פראפַט הערצאונג איז קאלאמבייע-אונזיווערטסיטט האב איז בעטעהן איז די
 אלטערנאציעס מוזן וואקסן פון קירצונג איז פארמאכט טראפן, א טענה
 וואס איז האב געבוייט אויף דער מעטאדיק פון אינזוויניקסטער
 רעקאנסטראוקצייע איז א צאל ייך ישע דיאלקטן איז קאמפראטאיסווע
 רעקאנסטראוקצייע נזאנדייך א סך מערבי-יידישן מאטעריאל, דער עיקר פון
 האלאנד און שוויז – די מעתא דאלאגיע פון רעקאנסטראוקצייע קען העלפַן
 לאביס אויפווויזן וואס האט פאסירט אבער ניט פון זוינגען ס' נעם זיך
 ווען קיינ פארטיקע "געבער" זיינגען ניט פאראן). צי
 אייר דערמאנט א רעליזירונג פון חובּ מיט א קורץן וואקלן. צי
 איז דאס געוווען אן אפטער ארויסרייד פונגעם ווארט איז ראהאטין? (מיר
 איז קיינ מאל ניט געלונגען צו בעפיגען אן אינפארטמאט פון מזרח יידיש
 וואס זאל האבן א קורץן וואקלן אינעם ווארט, בעט איז מערב יידיש איז
 דאס ווארט דורךוים קורץ, ד"ה פאראדיגמאטיש מיט סוד/סודות זכו).

איך דערמאָנט אָז אִין מְזֻרָּח גַּאלִיצִישׁ יִידִישׁ זִיִּינֶעָן
נְחֵת/^{פְּחַד} קֹוֶרֶץ בַּעַת ^{דָּף}, כְּתָב, שְׂוֹאָ-וּשְׂקָר זִיִּינֶעָן לְאָנָּגָּה. מִינְיָנָּ
אַיִּינְפָּאַרְמָאנְטָן פּוֹן פּוֹילִין האָבָּן בְּדַרְךְ-כָּלָל לְאָנָּגָּה/^{אָז} אָוִיר אִין
נְחֵת/^{פְּחַד}. צִי אִיז דָּא אָ לְאָנְגָּעָד/^{אָז} אִין רַאֲהָאָטִין אִין וּוּעָלְכָּן
גִּיט אִיז פּוֹן אַס אָדִי וּוּעָרְטָעָד: כִּיבּוֹד-אָבָּ, בְּנִין אָבָּ, אָבָּ בֵּית דִּין,
צְפָּמָּן, זְמָן רְבָּ, יְחִזָּק, לְאוֹן, לְאוֹ-דוּזּוֹקָא, לְחַשָּׁ, פְּתָחָה, צָו (^{פְּרָשָׁה}), קְלָפָּה?
פָּאַרְשָׁטִיִּיט זִיךְּר, סְאַיִּיז פָּאַר מִיר אָגְרוֹיִסְעָר כְּבוֹד דּוּרְכָּזְוּרְשִׁיבָּן
זִיךְּר מִיט אִיךְ, אִיךְ הַאָפָּ נָאָר אָז אִיךְ בֵּין אִיךְ נִיט צְוֹפִיל מְטָרִיחָ.
וּוֹעֵן כְּהָבָּ אִיךְ גַּעֲדָאָנְקָט אִין דַעַר אַרְבָּעָת הָאָבָּ אִיךְ פָּאַרְשָׁטִיִּיט. זִיךְּר
אַגְּבָּעוֹוֹזְזָן אָז דִי פּוֹלָעָ אַחֲרִיוֹת פָּאַר מִינְיָנָע טָעוֹחָן (אָז מִינְיָנוֹנְגָּעָן בְּכָלָל)
שְׁדָאָבָּ אִיךְ אַלְיִין אִין גַּאֲנָצָן. אִיךְ וּוֹאָלָט גַּעֲוָוָאָלָט אַנְשָׁרִיְּבָּן וּוּעָגָן
אִיךְ אָן אַרְטִיקָּל (פָּאַר יִידִישׁ שְׁפָרָאָן אַדְעָר אָן אַנְדָּעָר פּוּבְּלִיקָּאָצְיָע).
צִי אָפָּן אִיךְ גַּעֲפִינְגָּעָן עַרְגָּעָץ וּוּעָלְכָּע נִיט אִיךְ בִּיאָגְרָאָפִישָׁע, בִּיבְּלִי אַגְּרָאָפִישָׁע
אַדְעָר אַנְדָּעָרְעָ אַוְיִיךְ אַיִּיעָרָע בְּרוֹיִסְעָ אַוְיִפְּטוֹעָן פָּאַר דַעַר יִידִישׁעָר
קַאנְצָעַנְטָרִידָן אַוְיִיךְ אַיִּיעָרָע בְּרוֹיִסְעָ אַוְיִפְּטוֹעָן פָּאַר דַעַר יִידִישׁעָר
פִּילְאָלָבָּיָע וּוֹי אִיךְ אַוְיִיךְ דַעַר הַיסְטָאָרִישָׁעָר זִיכְּסָ -- וּוֹי אַזְוִי אִיךְ
הָאָמָּן זִיךְּר גַּעֲנוֹמָעָן צָו דַעַר פֿעַלְדָ, דַעַר טְרָאָבִישָׁעָר אַפְּלִיְּיגָ פּוֹנָעָם דְּעָרְשִׁיְּנָעָן
פּוֹנָעָם בּוֹרָק אָאַיְוּוֹ. כְּוּוֹאָלָט אִיךְ שְׁטָאָרָק גַּעֲדָאָנְקָט פָּאַר אַפְּשִׁיקָּן צָו
שִׁיכְּבָּודִיקָּע מְקוֹרוֹת.

819 ====